

ODKRYĆ I ZROZUMIEĆ PRZESZŁOŚĆ

ELŻBIETA PAPROCKA

Program nauczania historii dla szkoły ponadpodstawowej

opracowany w ramach projektu

„Tworzenie programów nauczania oraz scenariuszy lekcji i zajęć wchodzących w skład zestawów narzędzi edukacyjnych wspierających proces kształcenia ogólnego w zakresie kompetencji kluczowych uczniów niezbędnych do poruszania się na rynku pracy”

dofinansowanego ze środków Funduszy Europejskich w ramach
Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, 2.10 Wysoka jakość systemu oświaty

WARSZAWA 2019

Redakcja merytoryczna – dr Marta Milewska
Recenzja merytoryczna – Beata Falkowska
Jadwiga Iwanowska
Jan Bielecki
Urszula Borowska

Redakcja językowa i korekta – Editio

Projekt graficzny i projekt okładki – Editio

Skład i redakcja techniczna – Editio

Warszawa 2019
Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons – Użycie niekomercyjne 4.0 Polska (CC-BY-NC).
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

SPIS TREŚCI

I. Charakterystyka programu	5
II. Ogólne cele kształcenia	7
III. Warunki realizacji programu	11
IV. Wymagania szczegółowe	16
V. Procedury osiągnięcia celów	28
VI. Ocenianie	34
VII. Ewaluacja programu nauczania	40
Bibliografia	42

I. CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

Program Odkryć i zrozumieć przeszłość jest przeznaczony dla nauczycieli szkół ponadpodstawowych realizujących historię w zakresie rozszerzonym. Jest on zgodny z nową podstawą programową (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30.01.2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia – Dz.U. z 2018 r., poz. 467). Uwzględnia również obowiązujące akty prawne związane z prawem oświatowym¹. Program oparty jest również o zalecenia Unii Europejskiej dotyczące rozwoju kompetencji kluczowych². Wdrożenie tych kompetencji w programie nauczania jest możliwe poprzez dobór odpowiednich metod i środków dydaktycznych.

Program nauczania Odkryć i zrozumieć historię, jak wskazuje tytuł, odnosi się do założeń dydaktyki Johna Deweya. Do głównych założeń szkoły pragmatycznej należy zaliczyć: rozbudzanie aktywności uczniów i ich motywacji wewnętrznej do zdobywania wiedzy, w tym samodzielnego jej pozyskiwania; zdobywanie doświadczeń, współpraca oraz uwzględnienie zainteresowań uczniów w procesie dydaktycznym. Poglądy Johna Deweya kształtowały się wprawdzie w dość odległej od nas przestrzeni i czasie, bo na przełomie XIX i XX w. w Stanach Zjednoczonych, ale podejście pragmatyczne do kwestii edukacji w wielu kwestiach pozostaje ponadczasowe. Krytyka tradycyjnej edukacji dotyczyła m.in. tego, że „przedmiot edukacji tworzony był przez układ informacji i kwalifikacji wypracowanych w przeszłości – głównym zadaniem szkół było przekazywanie ich młodemu pokoleniu” (cyt. za Kwieciński, Śliwerski, 2006, s. 311–312). W założeniach dydaktycznych stworzonych przez J. Deweya eksponowano naukę poprzez doświadczenie, które miało prowadzić do rozwiązywania problemów oraz indywidualność, która była elementem godności człowieka jako istoty (Tamże, s. 315). Kolejnym ponadczasowym rysem teorii Johna Deweya jest podkreślenie znaczenia demokracji i powiązanie jej z edukacją: „demokracja jest czymś więcej niż formą rządów. Jest to przede wszystkim forma wspólnoty życia, wzajemnej wymiany doświadczeń” (Tamże, s. 316).

¹ Ustawa Prawo Oświatowe z dnia 14.12.2016 r. (Dz.U. z dnia 11.01.2017 r. poz. 59), art. 4 ust. 24; art. 4 ust. 26 z odwołaniem do Ustawy o Systemie Oświaty z dnia 07.09.1991 r. art. 3 pkt 13b (Dz.U. z 2016 r. poz. 1943, 1954, 1985 i 2169). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28.03.2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z dnia 31.03.2017 r., poz. 703). Rozporządzenie z dnia 09.08.2017 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. z dnia 25.08.2017 r. poz. 1591). Art. 22a Ustawy o Systemie Oświaty z dnia 07.09.1991 r. (Dz.U. z 2016 r. poz. 1943, 1954, 1985 i 2169) wraz ze zmienionymi ust. 6–8 w Ustawie Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo Oświatowe z dnia 14.12.2017 r. (Dz.U. z 11.01.2017 r. poz. 60) art. 15 ust. 30a).

² Zgodnie z opublikowanymi w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej C189 z dnia 04.06.2018 r. (wyd. polskie) „Zaleceniami Rady Unii Europejskiej z dnia 22.05.2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie.

W jaki sposób te założenia powiązać z historią, która nie jest przedmiotem empirycznym?

Należy stworzyć uczniom różne możliwości samodzielnego zdobywania wiedzy i kształtowania swojego światopoglądu poprzez metody aktywizujące. Warto jak najczęściej uwzględniać nowoczesne techniki informacyjne poprzez zapoznanie uczniów z programami i aplikacjami ułatwiającymi utrwalenie wiedzy lub przygotowanie prezentacji. Kompetencje cyfrowe to również jedne z kompetencji kluczowych, bardzo istotnych na rynku pracy.

II. OGÓLNE CELE KSZTAŁCENIA

Zgodnie z treścią podstawy programowej celem kształcenia w szkole ponadpodstawowej jest:

- 1) traktowanie uporządkowanej, systematycznej wiedzy jako podstawy kształtowania umiejętności;
- 2) doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem, pisanie twórcze, formułowanie pytań i problemów, posługiwanie się kryteriami, uzasadnianie, wyjaśnianie, klasyfikowanie, wnioskowanie, definiowanie, posługiwanie się przykładami itp.;
- 3) rozwijanie osobistych zainteresowań ucznia i integrowanie wiedzy przedmiotowej z różnych dyscyplin;
- 4) zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych i przemyślanych sądów, uzasadniania własnych i cudzych sądów w procesie dialogu we wspólnocie dociekającej;
- 5) łączenie zdolności krytycznego i logicznego myślenia z umiejętnościami wyobrazeniowo-twórczymi;
- 6) rozwijanie wrażliwości społecznej, moralnej i estetycznej;
- 7) rozwijanie narzędzi myślowych umożliwiających uczniom obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- 8) rozwijanie u uczniów szacunku dla wiedzy, wyrabianie pasji poznawania świata i zachęcanie do praktycznego zastosowania zdobytych wiadomości.

Do tego szerokiego katalogu umiejętności ponadprzedmiotowych dołączono cele wychowawcze. W podstawie programowej położono nacisk na wychowanie patriotyczne. Edukacja historyczna pełni ważne cele wychowawcze. Umożliwia w szczególności:

- 1) pogłębianie wiedzy o ważnych wydarzeniach z dziejów narodu polskiego i dziejów powszechnych, by móc krytycznie odnosić się do przeszłości, lepiej rozumieć teraźniejszość i odpowiedzialnie budować przyszłość;
- 2) wzmacnianie poczucia miłości do Ojczyzny przez szacunek i przywiązanie do tradycji i historii własnego narodu oraz jego osiągnięć, kultury i języka ojczystego;
- 3) kształtowanie więzi z krajem ojczystym, świadomości obywatelskiej, postawy szacunku i odpowiedzialności za własne państwo; utrwalanie poczucia godności i dumy narodowej; budowanie szacunku dla innych ludzi oraz dokonań innych narodów i państw;
- 4) kształtowanie szacunku dla dziedzictwa narodowego; wyrabianie poczucia troski o pamiątki i zabytki historyczne;

- 5) rozbudzanie zainteresowań własną przeszłością, przeszłością swojej rodziny oraz historią lokalną i regionalną;
- 6) rozwijanie myślenia historycznego oraz wrażliwości moralnej i estetycznej;
- 7) kształtowanie zdolności humanistycznych, sprawności językowej, umiejętności samodzielnego poszukiwania wiedzy i korzystania z różnorodnych źródeł informacji, krytycznego formułowania i wypowiedzania własnych opinii.

W oparciu o zapisy podstawy programowej w programie Odkryć i zrozumieć historię cele zostały sprecyzowane następująco:

Cele kształcenia:

I. Wiedza:

- utrwalenie oraz poszerzenie wiadomości dotyczących faktów i procesów historycznych;
- ugruntowanie oraz rozwijanie wiedzy na temat dorobku kulturowego i cywilizacyjnego Polski na szerokim międzynarodowym tle;
- poszerzenie zasobu pojęć historycznych potrzebnych do właściwego prezentowania wydarzeń i procesów;
- znajomość klasyfikacji źródeł historycznych;
- poznawanie dziejów regionu na tle wydarzeń historii Polski i powszechnej;
- znajomość charakterystycznych dla każdej epoki rozwiązań ustrojowych i społecznych, procesów gospodarczych i zjawisk kulturalnych.

II. Umiejętności:

- kształcenie umiejętności samodzielnego zdobywania informacji w oparciu o technologie informacyjne oraz literaturę;
- rozwijanie umiejętności samodzielnej oceny wydarzeń i uzasadniania jej w dyskusji;
- analiza różnorodnych źródeł historycznych, ocena ich wiarygodności i przydatności;
- budowanie narracji opartej na dogłębnej analizie wydarzeń i procesów i dobór odpowiednich argumentów;
- doskonalenie umiejętności pracy w grupie;
- wyciąganie wniosków z treści mapy historycznej.

III. Świadomość historyczna:

- dostrzeganie związków między współczesnością a przeszłością;
- krytyczne i racjonalne ocenianie wydarzeń historii ojczystej;
- obiektywizm i rzetelność w formułowaniu ocen;
- dostrzeganie zależności pomiędzy historią polityczną, gospodarczą, społeczną i kultury.

Cele wychowawcze:

- kształtowanie postaw patriotycznych;
- przestrzeganie zasad kultury dyskusji;
- negatywne ocenianie ideologii opartych na przemocy, dyskryminacji i braku szacunku dla jednostki ludzkiej, stereotypach narodowościowych;
- kształtowanie postawy tolerancji i szacunku wobec dorobku cywilizacyjnego innych kultur lub narodów.

Cele kształcenia ogólnego w zakresie historii nie uległy zmianie i obejmują następujące obszary:

I. Chronologia historyczna**Uczeń:**

- 1) porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych;
- 2) dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych i cywilizacyjnych.

II. Analiza i interpretacja historyczna**Uczeń:**

- 1) analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epok i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego;
- 2) rozpoznaje rodzaje źródeł, ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego;
- 3) dostrzega mnogość perspektyw badawczych oraz różnorakie interpretacje historii i ich przyczyny;
- 4) ugruntowuje potrzebę poznawania przeszłości dla rozumienia współczesnych mechanizmów społecznych i kulturowych.

III. Tworzenie narracji historycznej**Uczeń:**

- 1) tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym, jak i problemowym;
- 2) dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego;
- 3) dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje informacje pozyskane z różnych źródeł wiedzy.

Nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego w zakresie nauczania historii zakłada koncentryczny i spiralny układ treści. W szkole ponadpodstawowej uczniowie powracają do treści realizowanych na wcześniejszym etapie edukacyjnym, odpowiednio je pogłębiając w sensie merytorycznym oraz dokonując operacji myślowych,

które w zakresie szkoły podstawowej nie były możliwe do osiągnięcia z uwagi na niewykształconą jeszcze umiejętność myślenia abstrakcyjnego. Uczniowie realizujący historię w zakresie rozszerzonym powinni dostrzegać związki przyczynowo-skutkowe, kształcić umiejętność oceny wydarzeń i procesów historycznych oraz analizować różne rodzaje źródeł historycznych. Ważnym elementem wykształcenia na poziomie ponadpodstawowym jest korelacja treści nauczania z różnych przedmiotów. W związku z tym w programie nauczania we wskazówkach dotyczących metod i środków dydaktycznych znajdują się utwory wymieniane w wymaganiach podstawy programowej dla różnych przedmiotów humanistycznych: j. polskiego (szczególnie w zakresie rozszerzonym), WOS, języka łacińskiego i kultury antycznej, filozofii, historii sztuki.

III. WARUNKI REALIZACJI PROGRAMU

Propozycja podziału siatki godzin z uzasadnieniem

Nowa podstawa programowa zawiera cały szereg wymagań szczegółowych, które uczeń powinien spełnić na poziomie podstawowym i dodatkowo przeznaczone dla poziomu rozszerzonego. Siatka godzin, którą dysponuje nauczyciel w zakresie podstawowym jest jasno określona (8 godzin w cyklu kształcenia), w przypadku rozszerzenia dyrektor szkoły ma do dyspozycji 22 godziny na przedmioty realizowane w zakresie rozszerzonym. W tym programie nauczania przyjęto, że nauczyciel dysponuje w klasie I – 3 godzinami historii, w klasie II i III – 4 godzinami, a w klasie IV – 5 godzinami tygodniowo. Przyjmując 32 tygodnie w roku szkolnym, otrzymamy 512 godzin historii w cyklu kształcenia. Zaproponowany przeze mnie podział wynika z faktu, że w klasie maturalnej nauczyciel powinien zarezerwować czas na powtórzenia materiału, ponadto zapewne dopiero podczas wdrażania podstawy dowiemy się, jak wyglądać będzie matura z historii – czy będzie ona różnić się od dotychczasowej formuły oraz jakie czasowniki operacyjne będą dominować w zadaniach maturalnych. Innym argumentem przemawiającym na rzecz takiego podziału jest fakt, że podstawa programowa zawiera dość sztywny podział materiału dla poszczególnych klas. W klasie I nauczyciel powinien zrealizować starożytność i średniowiecze, w klasie II – dzieje nowożytne do 1815 r., w klasie III – okres od 1815 do 1939 r. i w klasie IV – dzieje najnowsze od 1939 r. Biorąc pod uwagę ten podział oraz fakt, że źródeł historycznych w oparciu, o które można ćwiczyć z uczniami umiejętności analizy źródłowej jest znacznie więcej dla wieku XIX i XX niż dla starożytności i średniowiecza, 3 godziny historii w klasie I będą wystarczające do realizacji 13 punktów podstawy programowej (całość wymagań szczegółowych obejmuje 59 działów).

Program jest tak skonstruowany, że możliwa jest jego realizacja także przy mniejszej liczbie godzin rozszerzenia z historii (np. przy siatce godzin 3+3+4+4).

W zaproponowanej realizacji wymagań podstawy programowej uwzględniłam wszystkie wymagania podstawy programowej, poszerzając je o treści społeczno-prawne oraz regionalne.

Tematy, które wykraczają poza podstawę programową oznaczone są *. Nie jest ich wiele i jest to wybór świadomy, który ma na celu zachowanie funkcjonalności programu nauczania. Coraz częściej pojawiające się zarzuty o przesadnej ilości wiedzy encyklopedycznej, która obecna jest w podstawie programowej i nie jest dostosowana do potrzeb i zainteresowań uczniów skłaniają raczej do rezygnacji z dodatkowych treści na rzecz kształcenia kompetencji kluczowych, umiejętności ponadprzedmiotowych

oraz celów ogólnych podstawy programowej z historii. W zakresie rozszerzonym uczeń powinien mieć możliwość pogłębionej analizy historycznej oraz budowania narracji.

Miejsce prowadzenia zajęć

Większość zajęć przewidzianych programem powinna odbywać się w gabinecie przedmiotowym wyposażonym w projektor i sprawnie działający Internet (nie tylko w komputerze, z którego korzysta nauczyciel, ale także wi-fi, z którego będą mogli korzystać uczniowie w swoich telefonach komórkowych). Ze względów organizacyjnych wskazane byłoby, aby raz w tygodniu zajęcia odbywały się w bloku dwugodzinnym. Umożliwi to realizację różnych aktywności (w tym wyjść do muzeum, archiwum).

Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Jednym z wyzwań, które stoją przed współczesną edukacją, jest indywidualne podejście do ucznia. Powinno ono uwzględniać uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych – wybitnie uzdolnionych w pewnym kierunku, ale także takich, którzy z różnych powodów wykazują deficyty w wiedzy, umiejętnościach czy kompetencjach społecznych. Uczniowie ze SPE, zgodnie z zaleceniami wynikającymi z edukacji włączającej, powinni otrzymać odpowiednie wsparcie. Nauczyciel powinien uwzględnić potrzeby takich uczniów także w organizacji przestrzeni edukacyjnej – uczniowie słabowidzący powinni zajmować takie miejsca, które zapewnią odpowiednie oświetlenie, słabosłyszący blisko nauczyciela, podobnie uczniowie z deficytami uwagi powinni zajmować miejsca umożliwiające nauczycielowi większą kontrolę nad pracą ucznia oraz ograniczenie ilości rozpraszających bodźców.

Konieczność dostosowania treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwości korzystania z opieki psychologicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej wynika z zapisów ustawy o systemie oświaty (art. 1). Prawa uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi regulują rozporządzenia MEN³.

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 09.08.2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z dnia 24.08.2017 r., poz. 1578). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 07.09.2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz.U. z dnia 14.09.2017 r., poz. 1743). Uczniowie ze SPE to również powracający z pobytu za granicą i cudzoziemcy. Ich uprawnienia reguluje art. 363 ustawy z dnia 14.12.2016 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 60) oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 23.08.2017 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie kształcenia osób niebędących obywatelami polskimi oraz osób będących obywatelami polskimi, które pobierały naukę w szkołach funkcjonujących w systemach oświaty innych państw (Dz.U. z 2017 r., poz. 1634) – w odniesieniu do gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, do czasu zakończenia kształcenia w tych szkołach.

Praca z uczniem zdolnym

Uczniowie mogą przejawiać różnorodne uzdolnienia, niekoniecznie związane z przedmiotami wpisanymi w edukację szkolną. Nie zawsze wysokie oceny szkolne są jasnym kryterium zdolności ucznia. Kształcenie uczniów zdolnych może odbywać się w oparciu o indywidualny tok nauki. Jest on warunkowany uzyskaniem stosownej opinii poradni psychologicznej. Diagnoza dokonana w poradni zawiera określenie mocnych stron ucznia oraz jego predyspozycji poznawczych, form stymulacji i innych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Uczniowie, którzy nie mają ustalonego indywidualnego toku kształcenia, ale wykazują szczególne uzdolnienia, również powinni otrzymać wsparcie psychologiczno-pedagogiczne. Dla takich uczniów zespół nauczycieli może prowadzić zintegrowane działania wspierające rozwój ucznia.

Praca z uczniem zdolnym w przypadku realizacji historii w zakresie rozszerzonym będzie stwarzała duże możliwości indywidualizacji nauczania. Treści kształcenia będą wykraczać poza podstawę programową, należy unikać metod podających, a doskonalić umiejętności samodzielnego zdobywania wiedzy przez ucznia. Uczeń uzdolniony powinien otrzymywać trudniejsze zadania, które będą motywować go do pracy, udziału w konkursach i olimpiadach. Może również występować w roli tutora w zespole podczas realizacji trudniejszych zadań. Istotna jest również rola oceniania kształtującego, które w większym zakresie niż ocenianie sumujące pozwoli określić wkład pracy ucznia i realizację wspólnie przyjętych założeń.

W pracy z uczniem zdolnym należy zwracać uwagę nie tylko na zdolności poznawcze ucznia, ale na jego funkcjonowanie w grupie rówieśniczej i sferę emocjonalną. Bardzo wysokie oczekiwania ucznia oraz presja otoczenia nie wpływają dobrze na samoocenę, która może być nieadekwatna do osiągnięć i możliwości ucznia. Trzeba również zwrócić uwagę na pracę w grupie, w zespołach zadaniowych. Uczeń zdolny powinien również umieć współpracować w zespole, uwzględniając możliwości innych osób.

Praca z uczniem ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się

Pojęcie „specyficzne trudności w uczeniu się” odnosi się do uczniów w normie intelektualnej, którzy mają trudności w uczeniu się wynikające ze specyfiki ich funkcjonowania percepcyjno-motorycznego i poznawczego. Do tego typu trudności zaliczamy: dysleksję – głębokie trudności w opanowaniu umiejętności czytania i pisania; dysortografię – głębokie trudności w opanowaniu poprawnej pisowni; dysgrafię – głębokie trudności w opanowaniu pisma pod względem graficznym; dyskalkulię – głębokie trudności w opanowaniu umiejętności matematycznych.

Z reguły uczeń na poziomie szkoły ponadpodstawowej jest zdiagnozowany przez poradnię psychologiczno-pedagogiczną i posiada w związku z tym określone zalecenia. Praca z uczniem o niewielkim stopniu nasilenia trudności polega na dostosowaniu

wymagań do możliwości ucznia, uczniowie z głębszymi deficytami powinni być objęci zajęciami korekcyjno-kompensacyjnymi.

Nauczyciel powinien uwzględnić dłuższy czas, który musi przeznaczyć uczeń na wykonanie zadań (także na sprawdzanie), zmniejszyć ilość czytanego tekstu, jasno formułować pytania, pomagać, zadając pytania pomocnicze. Bazować należy na metodach polisensorycznych. Warto pamiętać, że dyslektycy mają trudności nie tylko z tekstem pisanym, ale również z analizą map. Nie należy więc odpytywać ucznia z takimi trudnościami przy klasie (np. polecać mu czytania na głos tekstu źródłowego albo pytać przy mapie). W przypadku dysgrafii należy pozwolić uczniowi pisać prace na komputerze.

Praca z uczniem z niepełnosprawnościami

Dostosowanie form i warunków pracy oraz oceniania zależy od charakteru i stopnia niepełnosprawności. Nauczyciel przedmiotu na ogół nie jest specjalistą przygotowanym do pracy z określoną niepełnosprawnością. Podstawę dostosowania będzie stanowić IPET (indywidualny plan edukacyjno-terapeutyczny) opracowany przez zespół, w skład którego oprócz pedagoga, wychowawcy i nauczyciela wchodzi także rodzice ucznia.

W przypadku ucznia słabowidzącego należy udostępniać teksty o powiększonej czcionce (sprawdziany), uwzględnić dłuższy czas potrzebny do analizy tekstu, udostępnić w miarę możliwości materiały audiowizualne.

Uczeń słabosłyszący powinien mieć możliwość zajęcia miejsca blisko nauczyciela oraz w większej ilości korzystać z materiałów graficznych (np. podczas pracy w grupie uczeń analizuje ilustracje).

Uczeń z zespołem Aspergera również wymaga indywidualnego podejścia. Punktem wspólnym dla bardzo zróżnicowanej grupy osób z zespołem Aspergera jest występowanie zaburzeń w zakresie: wzorców zachowań, komunikacji społecznej, a także trudność w akceptowaniu zmian, obsesyjne zainteresowania, brak elastyczności, sztywność oraz schematyczność w działaniu. Uczeń z tym zaburzeniem ma trudności ze zrozumieniem ironii, może być uważany przez rówieśników za „dziwaka”, w związku z tym należy zwrócić szczególną uwagę na właściwe budowanie relacji, np. podczas pracy w grupie, dyskusji. Ćwiczenie umiejętności społecznych jest dla tych uczniów bardzo ważne.

Uczeń z zespołem Aspergera potrzebuje również konkretnych, krótkich instrukcji w związku z zaburzeniami koncentracji uwagi.

Praca z uczniem niedostosowanym społecznie/zagrożonym niedostosowaniem społecznym

W przypadku uczniów niedostosowanych społecznie lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym szczególną rolę pełni element wychowawczy. Należy stwarzać takie sytuacje dydaktyczne, które będą służyć wzmocnieniu wewnętrznej motywacji ucznia, podniesieniu jego samooceny, kształtować właściwe postawy moralne, uczyć współpracy i odpowiedzialności. Zadania powierzane takiemu uczniowi oraz ich ocenianie powinny uwzględnić to, że uczeń nie będzie w stanie długo skoncentrować uwagi, zniechęci się szybko do działań długofalowych, wymagających systematycznej pracy. Wzmacnianie pozytywnego stosunku do nauki powinno również obejmować pomoc uczniowi w nadrobieniu zaległości (to może być pomoc koleżeńska) i przeciwdziałanie obawom o uzyskanie złej oceny czy skompromitowanie się w oczach nauczyciela i innych uczniów.

Praca z uczniem z chorobą przewlekłą, w sytuacji kryzysowej lub traumatycznej

Praca z takim uczniem polega przed wszystkim na dostosowaniu procesu dydaktycznego, w tym szczególnie oceniania, do aktualnych możliwości psychofizycznych ucznia, pomocy w nadrobieniu zaległości spowodowanych absencją lub trudną sytuacją oraz dostosowaniu się do zaleceń poradni psychologiczno-pedagogicznych lub opinii lekarskiej. Można wykorzystać także pomoc koleżeńską w nadrobieniu zaległości.

Podsumowując, praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wymaga dostosowania środków, form pracy oraz zasad oceniania do sytuacji ucznia, jego możliwości psychofizycznych.

IV. WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE

Podstawa programowa bardzo szczegółowo określa zakres wiedzy, jaką powinien legitymować się absolwent szkoły ponadpodstawowej. W związku z tym przy propozycji rozkładu materiału nauczania nie będę dublować zakresu wiedzy, jaką uczeń powinien posiadać.

KLASA I – STAROŻYTNOŚĆ I ŚREDNIOWIECZE – 96 GODZIN, 3 GODZ. TYGODNIOWO (DZIAŁY I–XIII)

Historia jako nauka

Pojęcie historii, źródła historycznego, krytyka wewnętrzna i zewnętrzna źródła, nauki pomocnicze historii

PRADZIEJE LUDZKOŚCI I HISTORIA STAROŻYTNEGO WSCHODU

Najstarsze dzieje ludzkości

Cywilizacje starożytnej Mezopotamii

Starożytny Egipt

Wielkie imperia – Assyria i Persja

Fenicjanie i Izraelici

Cywilizacje Dalekiego Wschodu

Powtórzenie – cywilizacje Starożytnego Wschodu

Praca klasowa

ŚWIAT STAROŻYTNYCH GREKÓW

Początki cywilizacji greckiej

Wojny Greków z Persami i ich skutki

Demokracja ateńska

Sparta i inne greckie polis

Imperium Aleksandra Macedońskiego

Kultura starożytnej Grecji

Kultura hellenistyczna*

Starożytna Grecja – powtórzenie

Starożytna Grecja – sprawdzian

SPOŁECZEŃSTWO, ŻYCIE POLITYCZNE I KULTURA STAROŻYTNEGO RZYMU

20. Początki Rzymu

21. Podboje Rzymu

22. Republika rzymska w okresie podbojów

23. Od republiki do cesarstwa

24. Rzym w okresie cesarstwa – przemiany ustrojowe i społeczne
25. Osiągnięcia starożytnych Rzymian
26. Religie starożytnego Rzymu
27. Upadek Cesarstwa Rzymskiego
28. Starożytny Rzym – powtórzenie wiadomości
29. Dziedzictwo cywilizacji grecko-rzymskiej
30. „Mówiące narzędzia?” – problem niewolnictwa w starożytności
31. Idealny ustrój? Antyczne korzenie społeczeństwa obywatelskiego i demokracji
- 32–33. Starożytność praca klasowa (zadania typu maturalnego i wypracowanie)

ŚREDNIOWIECZE, NARODZINY EPOKI (DZIAŁY V–VI)

34. Bizancjum
35. Świat arabski
36. Państwo Franków
37. Panowanie Karola Wielkiego
38. Cesarstwo Ottonów
39. Najazdy Wikingów
40. Pierwsze państwa słowiańskie
41. Nowe kręgi kulturowe – powtórzenie
42. Sprawdzian

ROZKWIT ŚREDNIOWIECZA (DZIAŁY VII–VIII)

43. Cesarstwo i papieństwo – dwie władze średniowiecznej Europy
44. Wyprawy krzyżowe
45. Kościół w średniowieczu
46. Rola zakonów w średniowiecznej Europie
47. Mongołowie
48. System feudalny
49. Miasta średniowieczne
50. Gospodarka i handel średniowiecznej Europy
51. Życie codzienne w średniowieczu
52. Powtórzenie
53. Sprawdzian

POLSKA W OKRESIE WCZESNOPIASTOWSKIM (DZIAŁ IX)

54. Początki państwa polskiego w świetle źródeł historycznych i archeologicznych
55. Panowanie Mieszka I
55. Rządy Bolesława Chrobrego
56. Kryzys i odbudowa państwa Piastów
57. Organizacja państwa pierwszych Piastów
58. Pomiędzy niezależnością a trybutem – bilans panowania pierwszych Piastów

- 59. Początki państwa polskiego na tle wydarzeń w Europie – powtórzenie wiadomości
- 60. Sprawdzian

POLSKA W OKRESIE ROZBICIA DZIELNICOWEGO (DZIAŁ X)

- 61. Początki rozbicia dzielnicowego
- 62–63. Przemiany gospodarcze i społeczne na ziemiach polskich w okresie rozbicia dzielnicowego
- 64. Powstanie i rozwój zakonu krzyżackiego
- 65. „Pożytek z Krzyżaka”? Gospodarcza i kulturowa rola zakonu krzyżackiego na ziemiach polskich
- 66. Nowe zagrożenia – najazdy Mongołów i rozwój Marchii Brandenburskiej
- 67. Droga ku zjednoczeniu
- 68. Rozbicie dzielnicowe na tle wydarzeń w Europie – powtórzenie
- 69–70. Sprawdzian (zadania typu maturalnego i wypracowanie)

JESIEŃ ŚREDNIOWIECZA (DZIAŁ XI–XII)

- 71. Narodziny monarchii stanowych
- 72. Kryzys idei władzy uniwersalnej
- 73. Konflikty polityczne i religijne w Europie w XIV–XV w.
- 74. Przemiany społeczne i gospodarcze w Europie w XIV–XV w.
- 75. Imperium Osmańskie w XIV i XV w.
- 76. Polska za panowania Kazimierza Wielkiego
- 77. Rządy Andegawenów w Polsce
- 78. Zjednoczenie czy przyłączenie? Unia Polski z Litwą w XIV–XV w.
- 79–80. Relacje polsko-krzyżackie w XV w.
- 81. Polityka dynastyczna Jagiellonów
- 82. Rozwój przywilejów szlacheckich – uwarunkowania polityczne, gospodarcze i społeczne
- 83. Polska w XIV–XV w. czy to też „jesień średniowiecza”? Bilans panowania królów polskich w XIV i XV w.
- 84. Uniwersalizm kultury średniowiecznej Europy.
- 85. Europa i Polska w XIV–XV w. – powtórzenie wiadomości
- 86–87. Sprawdzian (zadania typu maturalnego i wypracowanie)
- 88–89. Moje miasto (moja miejscowość, mój region) w średniowieczu*
- 90–96. Godziny do dyspozycji nauczyciela na edukację regionalną, wyjścia do muzeów i inne inicjatywy)

KLASA II – DZIEJE NOWOŻYTNE DO 1815 ROKU – 128 GODZIN, 4 GODZ. TYGODNIOWO (DZIAŁY XIV–XXIX)

SPOŁECZNE GOSPODARCZE I KULTUROWE FUNDAMENTY EPOKI NOWOŻYTNEJ EUROPA I ŚWIAT W XVI–XVII W. (DZIAŁY XIV–XVII)

- 1–2. „Na podbój raj” – przyczyny i przebieg odkryć geograficznych
3. Cywilizacje prekolumbijskie
4. Kolonializm europejski (XVI–XVIII w.)
5. Gospodarka Europy w dobie odkryć geograficznych
- 6–7. Reformacja – przyczyny, przebieg, skutki
8. Kontrreformacja czy reforma katolicka? Kościół katolicki wobec nowych konfesji
9. Wojny religijne w Europie
- 10–11. Kultura renesansu
12. Myśl społeczno-polityczna epoki renesansu
13. Kultura europejska XVII w.
- 14–15. Lekcja powtórzeniowa i sprawdzian
- 16–17. W stronę demokracji czy absolutyzmu? (Absolutyzm we Francji, rewolucje w Anglii, porównanie ewolucji ustroju Anglii i Francji)
- 18–19. „Niespokojny wschód Europy” – Moskwa w XVI–XVII w.
Ekspansja turecka w Europie XVI i XVII w.
20. Zmiany na mapie politycznej Europy Zachodniej w XVII w.
- 21–22. Lekcja powtórzeniowa
- 23–24. Praca klasowa

RZECZPOSPOLITA ZŁOTEGO WIEKU (DZIAŁY XVIII–XXI)

25. Gospodarka Rzeczypospolitej w XVI w.
- 26–27. Kształtowanie się i funkcjonowanie demokracji szlacheckiej w XVI w.
- 28–29. Unia lubelska
- 30–31. Pierwsze wybory na świecie? Wolna elekcja 1573 r.
- 32–33. Reformacja i kontrreformacja w Rzeczypospolitej
34. Rzeczpospolita wielu narodów
35. Polityka dynastyczna Jagiellonów
- 36–37. O dominium Maris Baltici – polityka bałtycka Rzeczypospolitej w XVI w.
38. Polityka wewnętrzna Stefana Batorego oraz Zygmunta III Wazy
- 39–40. Renesans w Polsce
41. Myśl polityczna epoki renesansu
42. Polska w XVI w. – powtórzenie wiadomości
- 43–44. Rzeczpospolita XVI w. na tle Europy – państwo, społeczeństwo, gospodarka, kultura – powtórzenie wiadomości z analizą źródeł
- 45–46. Moje miasto (miejscowość, region) w XVI–XVII w.*
- 47–48. Europa i Rzeczpospolita w XVI wieku – praca klasowa (zadania typu maturalnego)

CZAS WOJEN I KRYZYSU – RZECZPOSPOLITA XVII W. (DZIAŁY XXII–XXIII)

49. Wojny polsko-szwedzkie w I połowie XVII w.
50. Wojny polsko-rosyjskie w I połowie XVII w.
51. Wojny polsko-tureckie w I połowie XVII w.

- 52–53. Kozaczyzna
- 54. Wojny z Rosją w drugiej połowie XVII w.
- 55. Potop szwedzki
- 56. „Lew Lechistanu” – wojny z Turcją w II połowie XVII w.
- 57. Gospodarcze i społeczne skutki wojen XVII w.
- 58. Wzrost znaczenia oligarchii magnackiej
- 59. Rokosze i konfederacje w Rzeczypospolitej XVI–XVII w.
- 60. Programy i próby reform ustrojowych w Rzeczypospolitej w XVII w.
- 61. Barok
- 62–63. „W świecie sarmaty”
- 64. Husaria – skrzydlaci rycerze?
- 65. Złota wolność szlachecka a absolutyzm XVII w.
- 66. Wojny Rzeczypospolitej z sąsiadami – powtórzenie
- 67–68. Rzeczpospolita na tle Europy XVII w. – powtórzenie z analizą źródeł
- 69–70. Praca klasowa

CZAS OŚWIECENIA I REWOLUCJI (DZIAŁY XXIV–XXV)

- 71. Przemiany gospodarcze i społeczne XVIII w.
- 72. „Sapere aude” osiągnięcia naukowe doby oświecenia
- 73. Sztuka XVIII w.
- 74. Myśl społeczno-polityczna epoki oświecenia
- 75–76. Absolutyzm oświecony na przykładzie Prus i Austrii
- 77. Narodziny rosyjskiego imperium – polityka wewnętrzna i zagraniczna Rosji w XVIII w.
- 78. Koncert pięciu mocarstw – zmiana układu sił w Europie w XVIII w.
- 79. Wojna o niepodległość Stanów Zjednoczonych
- 80. Przyczyny wybuchu i początek rewolucji francuskiej
- 81. Od monarchii konstytucyjnej do republiki – przebieg rewolucji, stronnictwa i przywódcy rewolucji
- 82. Dyktatura jakobinów
- 83. Rządy dyktatoratu
- 84. Skutki i znaczenie rewolucji francuskiej
- 85–86. Lekcja powtórzeniowa
- 87–88. Praca klasowa

RZECZPOSPOLITA W XVIII W. (DZIAŁY XXVI–XXVIII)

- 89–90. „Rzeczpospolita karczmą zajezdną narodów?” – Polska w czasach saskich
- 91. Początki panowania S.A. Poniatowskiego
- 92–93. Oświecenie w Rzeczypospolitej
- 94. Pierwszy rozbiór Polski
- 95. Sejm Wielki

- 96. Konstytucja 3 maja na tle myśli społeczno-politycznej oświecenia.
- 97. Konfederacja targowicka i II rozbiór
- 98. Powstanie kościuszkowskie
- 99. Upadek Rzeczypospolitej
- 100–101. Dlaczego doszło do rozbiorów? Kto miał rację? Szkoła warszawska czy krakowska
- 102–103. Lekcja powtórzeniowa – RP w XVIII w. na tle wydarzeń w Europie i świecie
- 104–105. Praca klasowa
- 106–107.* „Źródłem władzy jest naród” – przemiany ideologii państwa i prawa w epoce nowożytnej

EPOKA NAPOLEOŃSKA (DZIAŁ XXIX)

- 108–109. Czasy triumfu – wojny Francji w latach 1793–1809
- 110. Napoleon zmienił nie tylko granice – reformy wewnętrzne Napoleona we Francji oraz krajach zależnych
- 111. Upadek Napoleona
- 112. Legiony Polskie we Włoszech
- 113–114. Księstwo Warszawskie
- 115*. Styl empire w modzie, sztuce i architekturze
- 116–117. „Biała i czarna” legenda Napoleona
- 118–119. Powtórzenie
- 120–121. Praca klasowa
- 122–123. Moje miasto (miejscowość, region) w XVIII i początkach XIX w.*
- 124–128. Lekcje do dyspozycji nauczyciela (np. edukacja regionalna, wyjścia, wycieczki)

KLASA III LATA 1815–1939 – 128 godzin (DZIAŁY XXX–XLV)

EUROPA I ŚWIAT PO KONGRESIE WIEDEŃSKIM (DZIAŁ XXX)

- 1–2. Kongres Wiedeński
- 3. Ideologie polityczne I połowy XIX w.
- 4. Romantyczna Europa
- 5–6. Wolność wiodąca lud na barykady – bunty przeciwko Świętemu Przymierzu i walka o wolność narodów
- 7–8. Wiosna Ludów w Europie
- 9–10. Rewolucja przemysłowa
- 11. Wojna krymska
- 12. Walka o wolność w Ameryce
- 13–14. Powtórzenie wiadomości
- 15–16. Praca klasowa

ZIEMIE POLSKIE I ICH MIESZKAŃCY W LATACH 1815–1848 (DZIAŁ XXI)

- 17–18. Ziemie polskie w latach 1815–1830

- 19–20. Powstanie listopadowe
- 21–22. Wielka Emigracja
- 23–24. Ziemie polskie po upadku powstania listopadowego
- 25. Polacy w czasie Wiosny Ludów
- 26–27. Powtórzenie
- 28–29. Praca klasowa (Europa i ziemie polskie w I połowie XIX w.)

EUROPA I ŚWIAT W II POŁOWIE XIX I NA POCZĄTKU XX W. (DZIAŁY XXXIII–XXXIV)

- 30. Zjednoczenie Włoch
- 31. Zjednoczenie Niemiec
- 32–33. Narodziny nowych potęg – Stany Zjednoczone i Japonia w XIX w.
- 34–35. „Brzemię białego człowieka?” – ekspansja kolonialna
- 36–37. Przemiany gospodarcze i społeczne na świecie w II połowie XIX w. (również emancypacja)
- 38–39. Nowe ideologie i narodziny partii politycznych
- 40–41. *Belle époque* – osiągnięcia cywilizacyjne drugiej połowy XIX w.
- 42. Kultura drugiej połowy XIX w.
- 43.* Jednostka a państwo w myśli politycznej i praktyce ustrojowej w XIX w.
- 44–45. Powtórzenie
- 46–47. Praca klasowa

ZIEMIE POLSKIE POD ZABORAMI W II POŁOWIE XIX I NA POCZĄTKU XX W. (DZIAŁY XXXII, XXXV I XXXVI)

- 48–49. Gloria Victis – powstanie styczniowe (w tym odwilż posewastopolska)
- 50–51. Pomiędzy autonomią a uciskiem – sytuacja Polaków pod zaborami w drugiej połowie XIX w.
- 52–53. Polacy wobec zaborców w II poł. XIX w. (w tym odradzanie się polskości na Warmii)
- 54–55. Rozwój gospodarczy ziem polskich w drugiej połowie XIX i początkach XX w.
- 56–57. Partie polityczne na ziemiach polskich w II połowie XIX w.
- 58. Rewolucja 1905–1907
- 59–60. Pozytywizm i „rozliczenie z przeszłością” – nowe prądy kulturowe na ziemiach polskich po 1864 r.
- 61. „Ku pokrzepieniu serc” – kultura w służbie tożsamości narodowej
- 62. Kultura okresu Młodej Polski
- 63–64. Powtórzenie wiadomości
- 65–66. Praca klasowa (zadania typu maturalnego)

I WOJNA ŚWIATOWA I SPRAWA POLSKA PODCZAS I WOJNY (DZIAŁY XXXVIII I XXXVIII)

- 57–68. Geneza Wielkiej Wojny

69–70. I wojna światowa – przebieg działań wojennych (w tym sytuacja ludności cywilnej)

71–72. Rewolucje w Rosji

73. Orientacje polityczne i aktywność Polaków u progu wielkiej wojny

74–75. Polacy na frontach I wojny światowej

76–77. Wielka licytacja – sprawa polska w polityce mocarstw w czasie I wojny

78–79. Lekcja powtórzeniowa

80–81. Praca klasowa

SYSTEM WERSALSKI I NARODZINY TOTALITARYZMÓW (DZIAŁY XXXIX I XL, XLV)

82. Bilans wielkiej wojny

83–84. System wersalsko-waszyngtoński (w tym postanowienia traktatów z pozostałymi państwami centralnymi, Liga Narodów)

85. Od izolacji do ery Strasemanna

86–87. Wielki kryzys gospodarczy

88. Kryzys demokracji w Europie

89. Narodziny faszyzmu

90–91. Powstanie III Rzeszy

92–93. Narodziny imperium zła – totalitaryzm sowiecki

94–95. Droga ku wojnie

96–97. Kultura okresu międzywojennego

98–99. Powtórzenie

100–101. Praca klasowa

II RZECZPOSPOLITA (DZIAŁY XLI–XLIV)

102. Odrodzenie Rzeczypospolitej

103. Walka o granicę zachodnią i południową

104. Walka o granicę wschodnią

105. Proces budowy ustroju II RP (1919–1921)

106–107. Trudności i sukcesy integracji państwa polskiego w latach 1918–1925 (w tym bilans I wojny)

108. Społeczeństwo II Rzeczypospolitej (w tym działalność Polaków poza granicami kraju)

109. Przewrót majowy

110–111. Rządy sanacji

112. Gospodarka II Rzeczypospolitej w dobie wielkiego kryzysu

113–114. Kultura II Rzeczypospolitej

115–116. Polityka zagraniczna II RP

117–118. Błaski i cienie II Rzeczypospolitej

119. Ojcowie polskiej niepodległości – marzenia, programy a rzeczywistość

120. Demokracja nie potrzebuje stadionów... – porównanie cech ustrojów demokratycznych, autorytarnych i totalitarnych w dwudziestoleciu międzywojennym
 121–122. Lekcja powtórzeniowa Rzeczpospolita i świat między wojnami
 123–124. Praca klasowa
 125–126. Rewolucja przemysłowa w moim regionie
 Zmiany przynależności państwowej mojego regionu w latach 1815–1839.
 Do dyspozycji nauczyciela pozostają 2 godziny na edukację regionalną, wyjścia, wycieczki

KLASA IV PO 1939 R. – 160 GODZIN

II WOJNA ŚWIATOWA (DZIAŁY XLVI–XLVII)

- 1–2. Wrzesień 1939 r.
 3–4. Ekspansja Niemiec w Europie w latach 1940–1941
 5. Agresja ZSRR w latach 1939–1941
 6. Polityka okupacyjna Niemiec w Europie
 7. Przerwana współpraca – wojna radziecko-niemiecka
 8. Narodziny koalicji antyhitlerowskiej
 9. Wojna na morzach i oceanach
 10. Wojna w Afryce
 11. Wojna na Dalekim Wschodzie
 12. Konferencje wielkiej trójki
 13. Droga do zwycięstwa 1943–1945
 14–15. Lekcja powtórzeniowa
 16–17. Praca klasowa

ZIEMIE POLSKIE I POLACY PODCZAS II WOJNY (DZIAŁY XLVIII–XLIX, L)

18. Polityka Niemiec w okupowanej Polsce
 19. Polityka ZSRR na ziemiach okupowanych
 20. Sprawa katyńska
 21–22. Polski rząd na uchodźstwie
 23–24. Polskie państwo podziemne
 25. Lewica komunistyczna w okupowanej Polsce
 26–27. Plan Burza i powstanie warszawskie
 28–29. Polacy na frontach II wojny światowej
 30–31. Powtórzenie
 32–33. Praca klasowa

ŚWIAT PO II WOJNIE (DZIAŁY LI–LII)

34. Skutki II wojny światowej
 35. Kiedy coca-cola była wrogiem – początki zimnej wojny

- 36–37. „Za żelazną kurtyną” – budowa i utrwalenie komunizmu w Europie Środkowo-Wschodniej
- 38. Niemcy po II wojnie światowej
- 39–40. Daleki Wschód po II wojnie światowej
- 41–42. Powstanie państwa Izrael i konflikty na Bliskim Wschodzie
- 43–44. Dekolonizacja
- 45–46. Ku wspólnej przyszłości – integracja europejska
- 47. Konflikty na świecie po II wojnie światowej – powtórzenie
- 48. Procesy integracji i dezintegracji po II wojnie światowej – powtórzenie
- 49–50. Praca klasowa

ŚWIAT W DRUGIEJ POŁOWIE XX I POCZĄTKACH XXI WIEKU (DZIAŁY LIII–LIV)

- 51. Przemiany obyczajowe lat 60.
- 52. Rewolucja naukowo-techniczna
- 53. Kościół katolicki w II połowie XX w.
- 54. Biedni i bogaci w XX wieku – wzrost nierówności ekonomicznych na świecie.
- 55–56. „Jesień ludów” – rozpad systemu komunistycznego
- 57–58. Na gruzach sowieckiego imperium
- 59–60. Terroryzm – nowe zagrożenie współczesnego świata
- 61. Globalizacja i kultura masowa
- 62. Powtórzenie
- 63. Praca klasowa

BUDOWANIE SYSTEMU KOMUNISTYCZNEGO W POLSCE (DZIAŁY LV–LVI)

- 64. Polska powojenna – bilans strat
- 65. Polska lubelska
- 66–67. Przemiany polityczne w Polsce lat 1945–1948
- 68–69. Pomiędzy oporem a przystosowaniem – społeczeństwo wobec władzy komunistycznej 1944–1948
- 70. Przemiany społeczno-gospodarcze w Polsce po II wojnie światowej
- 71–72. „Gdy Katowice nazwano Stalinogrodem” – Polska 1948–1952
- 73–74. Kto podniesie rękę przeciw władzy ludowej... poznański czerwiec 1956 r.
- 75–76. Polska powojenna – powtórzenie z analizą źródeł.
- 77–78. Praca klasowa

POLSKA W LATACH 1957–81 (DZIAŁ LVII)

- 79. Mała stabilizacja
- 80–81. „Dyktatura ciemniaków” – relacje władza – społeczeństwo w czasie rządów Władysława Gomułki
- 82–83. Grudzień 1970 r.
- 84–85. „Pomożecie?” – czasy Edwarda Gierka

- 86. Geneza i przebieg sierpnia 1980 r.
- 87–88. Karnawał Solidarności?
- 89–90. Stan wojenny
- 91. PRL a prawa człowieka*
- 92–93. Powtórzenie (w tym kryzysy PRL)
- 94–95. Praca klasowa

SCHYŁEK PRL I NARODZINY III RZECZPOSPOLITEJ (DZIAŁY LVIII–LIX) – 14 godzin

- 96. Stracone nadzieje? Polska lat 80.
- 97. Początki III Rzeczypospolitej
- 98. Polska suwerenna
- 99. Gruba kreska – co to znaczy?
- 100–101. Transformacja gospodarcza i ustrojowa
- 102–103. Nowe priorytety polskiej polityki zagranicznej na przełomie XX i XXI w.
- 104–105. Czy można było inaczej? Ocena przemian ustrojowych i gospodarczych po 1989 r.
- 106. „Solidarność” w moim regionie
- 107–108. Powtórzenie wiadomości
- 109–110. Praca klasowa

MATURALNY BLOK POWTÓRZENIOWY

Starożytność

- 111–112. Nad wielkimi rzekami – osiągnięcia cywilizacji Bliskiego i Dalekiego Wschodu
- 113–114. Wokół Morza Śródziemnego
- 115–116. *Non omnis moriar* – dorobek cywilizacji antycznych
- 117–119. Matura próbna – starożytność

Średniowiecze

- 120–121. Narodziny nowego ładu? Nowe kręgi kulturowe we wczesnym średniowieczu
- 122–123. Czy na pewno wieki ciemne? Co nam pozostało po kulturze średniowiecza?
- 124–125. Polska Piastów
- 126–127. Polska i Europa u schyłku średniowiecza
- 128–130. Matura próbna – średniowiecze

Nowożytność (XVI–XVIII w.)

- 131–132. Europa i świat w dobie odkryć geograficznych, renesansu, reformacji i wojen
- 133–134. Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej złoty wiek
- 135–136. Ustroje nowożytnej Europy
- 137–138. Srebrny wiek XVII
- 139–140. Nowy układ sił w Europie XVIII w.
- 141–142. Rzeczpospolita w XVIII w.

143–145. Matura próbna – nowożytność

146–147. Fundamenty nowoczesności – przemiany społeczne, gospodarcze i cywilizacyjne XIX w.

148–149. Stracony wiek XIX? Polacy w niewoli

150–151. Przemiany polityczne na świecie w XIX w.

152–154. Matura próbna – wiek XIX

155–156. Wojny XX w.

157. Polacy w XX w.

158–160. Matura próbna – XX w.

V. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

W tej części programu odniosę się do następujących zagadnień: przedstawię kluczowe dla kształtowania umiejętności historycznych techniki pracy z najważniejszymi środkami dydaktycznymi oraz wybrane metody nauczania, które uważam za najbardziej adekwatne do realizacji celów programu oraz możliwości indywidualizacji procesu kształcenia.

W codziennej praktyce szkolnej pomocne jest formułowanie do lekcji kryteriów oceniania „NaCoBeZU” (na co będę zwracać uwagę), w których formułuje się kilka najistotniejszych celów lekcji w języku zrozumiałym dla ucznia. Najważniejszą jednak rolę w kształtowaniu kompetencji kluczowych oraz realizacji celów ogólnych w historii w zakresie rozszerzonym jest właściwe połączenie środków dydaktycznych oraz metod. Autorzy podstawy programowej z historii w punkcie dotyczącym warunków realizacji odnoszą się do roli metod i środków w następujący sposób: „(...) ich repertuar wyznaczają jedynie wiedza i wyobraźnia nauczycieli oraz entuzjazm uczniów. Swoboda w doborze zasad i metod nauczania, a także w zakresie wykorzystania środków dydaktycznych będzie stanowić o jakości nauczania historii i wynikających zeń efektów”. Nie wskazują jednak, jakie metody polecają w codziennej pracy nauczyciela. Jako istotny element kształcenia historycznego autorzy podstawy programowej proponują wycieczki do miejsc pamięci i udział w różnego rodzaju aktywnościach: „Kluczowa wydaje się maksymalna personalizacja przeszłości i ilustrowanie omawianych zagadnień ikonografią i dokumentami audiowizualnymi, tak aby uczniowie mogli poznawać wydarzenia historyczne, jednocześnie je przeżywać. Warto jak najczęściej korzystać z różnych form pozalekcyjnej edukacji historycznej (wycieczki, pobyty studyjne, wymiany młodzieżowe, projekty, konkursy, akademie szkolne, uroczystości rocznicowe, rekonstrukcje historyczne, multimedialne wystawy muzealne itp.)”.

Warto zwrócić uwagę, że na poziomie rozszerzonym zadaniem nauczyciela, oprócz wspomnianych oczywiście celów, jest przygotowanie ucznia do matury i do podjęcia studiów na kierunkach humanistycznych, społecznych. Poniżej zaprezentuję przegląd metod i środków które, moim zdaniem, są najefektywniejsze w nauczaniu historii w zakresie rozszerzonym.

Wybrane środki dydaktyczne i ich rola w kształceniu kompetencji kluczowych i indywidualizacji nauczania

Praca ze źródłem pisanym:

Praca ze źródłami jest bardzo ważna nie tylko z powodu kształcenia umiejętności przedmiotowych. Jest ona również istotnym elementem kształcenia kompetencji

kluczowych – właściwa interpretacja źródeł w wymaga zastosowania procedur badawczych zbliżonych do warsztatu naukowego historii, przede wszystkim umiejętności krytycznej analizy informacji – jest to podstawowe zadanie związane z interpretacją źródeł historycznych i jedna z kompetencji kluczowych (kompetencje społeczne i obywatelskie). Inna kształtowana przy tej okazji kompetencja to umiejętność komunikowania się – uczeń musi zrozumieć źródło i odpowiednio przedstawić jego treść, a więc zbudować wypowiedź.

Analiza źródeł dostarcza możliwości indywidualizacji pracy – poziom trudności tekstu powinien być dostosowany do możliwości ucznia. W ramach pracy indywidualnej lub w grupach uczniowie zdolni mogą otrzymać trudniejsze źródła do interpretacji, a uczniowie z deficytami teksty dostosowane do ich możliwości psychofizycznych.

W przypadku historii najnowszej istnieją możliwości połączenia tekstu pisanego z odsłuchaniem jego treści – zasoby internetu to np. Narodowe Archiwum Cyfrowe, strony różnych instytucji zawierające materiały edukacyjne – Ośrodka Karta, IPN.

Źródła ikonograficzne i statystyczne:

W przygotowaniu ucznia do matury analiza źródeł ikonograficznych stanowi istotny element pracy. Bardzo często źródła te nastroją uczniom trudności w interpretacji, szczególnie dotyczy to karykatur czy innych rysunków o bardzo symbolicznym charakterze. Podstawą w interpretacji źródeł ikonograficznych jest gruntowna wiedza. Są one doskonałym ćwiczeniem kompetencji w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Źródła statystyczne pozwalają na kształcenie kompetencji matematycznych. Uczniowie powinni zapoznać się z różnymi formami zapisu źródeł statystycznych – analizować różnego typu wykresy i zestawienia. W oparciu o wnioski ze źródeł uczeń powinien umieć zbudować narrację historyczną dotyczącą przemian społecznych czy gospodarczych.

Praca z mapą historyczną:

Możliwości, które daje nowoczesna technika to przede wszystkim mapy interaktywne, ułatwiające orientację w przestrzeni. Zasady pracy z mapą, do których uczniowie powinni być wdrażani to: dokładna analiza treści legendy oraz zastosowanie posiadanej wiedzy do interpretacji map. Wnioski z tej interpretacji uczeń powinien wykorzystać w budowaniu narracji historycznej. Warto pamiętać o dostosowaniu poziomu trudności do uczniów ze SPE, np. dyslektycy mają trudności nie tylko z tekstem pisanym, ale również z analizą map.

Nauczanie interdyscyplinarne a dobór środków dydaktycznych:

Wśród źródeł wykorzystywanych na lekcjach historii powinny znaleźć się fragmenty utworów, które zostały umieszczone w podstawie programowej z j. polskiego jako

literatura uzupełniająca (nauczyciel j. polskiego wybiera z tego zestawu 2 utwory w ciągu roku szkolnego) oraz zalecane w realizacji innych przedmiotów humanistycznych (filozofia, j. łaciński i kultura antyczna).

Proponowany zestaw literatury dodatkowej do wykorzystania w przygotowaniu tekstów źródłowych:

- Płaton, *Państwo* (fragmenty), *Obrona Sokratesa*;
- Homer, *Iliada i Odyseja*;
- Herodot, *Dzieje*;
- Tukidydes, *Wojna peloponeska*;
- Cynceron: *mowy* (*Mowy przeciwko Katylinie*);
- Cezar, *Pamiętniki o wojnie galijskiej, Pamiętniki o wojnie domowej*;
- Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta*;
- Mikołaj Rej, *Żywot człowieka poczciwego*;
- Andrzej Frycz Modrzewski, *O poprawie Rzeczypospolitej*;
- Wacław Potocki, *Transakcja wojny chocimskiej*;
- Jędrzej Kitowicz, *Opis obyczajów za czasów panowania Augusta III*;
- Julian Ursyn Niemcewicz, *Powrót posła*;
- Stanisław Staszic, *Przestrogi dla Polski*;
- Erazm z Rotterdamu, *Pochwała głupoty*;
- Tomasz Morus, *Utopia*;
- Wolter, *Kandyd*;
- Jean Jacques Rousseau, *Nowa Heloiza*;
- Kazimierz Moczarski, *Rozmowy z katem*;
- Zofia Nałkowska, *Przy torze kolejowym* (z tomu *Medaliony*);
- Józef Czapski, *Na nieludzkiej ziemi*;

Bardzo bogatą bazę źródeł można znaleźć w Internecie – szczególnie można polecić następujące strony: Polona (zbiory cyfrowe Biblioteki Narodowej), zbiory bibliotek cyfrowych z różnych regionów, zbiory ośrodka Karta, wirtualny sztettl, warszawa.getto.pl, portale tematyczne oraz teki edukacyjne IPN dostępne elektronicznie. Ogromną zaletą korzystania z tych zbiorów jest możliwość realizacji projektów przez uczniów i kreatywnego podejścia do wielu zagadnień. W tekstach edukacyjnych IPN są materiały dla nauczycieli z gotowymi scenariuszami – można z nich skorzystać lub dokonać wyboru środków z materiałów źródłowych.

Wybrane metody nauczania (kształcenia)

Wykład:

Wymagania szczegółowe nowej podstawy programowej zawierają 59 działów, w których szczegółowo określono fakty, nazwiska i pojęcia, które powinien poznać uczeń szkoły

ponadpodstawowej. Oznacza to, że tradycyjne metody nauczania, w tym przede wszystkim wykład, będą stanowiły ważny element realizacji procesu dydaktycznego. Jest to również element przygotowania do studiów uniwersyteckich. Kształtowanie umiejętności koncentracji uwagi na dłuższym wykładzie oraz sporządzania notatek jest umiejętnością przydatną i niepotrzebnie negowaną jako mało angażującą uczniów, czyli niepasującą do nowoczesnego stylu nauczania. Wskazana jest wizualizacja przedstawianych treści, obudowanie ich materiałami źródłowymi. Rolą nauczyciela jest takie przygotowanie wykładu, żeby aktywizować różne kanały zapamiętywania.

Metody kształtujące kompetencje społeczne, cyfrowe, w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej

Praca w grupach:

Jest bardzo uniwersalną metodą pracy, występującą często z połączeniu z innymi. Kształci jedną z bardzo ważnych kompetencji kluczowych – porozumiewania się, uczenia się, inicjatywność i przedsiębiorczość. Najskuteczniejsze są zespoły 3–5-osobowe. Każdy zespół powinien posiadać lidera, sekretarza i sprawozdawcę oraz otrzymać instrukcję, nad czym i w jaki sposób ma pracować. Umiejętność pracy w zespole będzie przydatna w życiu zawodowym, ponieważ bardzo często praca oparta jest na sile zespołu, a nie indywidualnej rywalizacji.

Projekt edukacyjny:

Metoda projektu umożliwia realizację interdyscyplinarnego charakteru kształcenia i budowania kompetencji społecznych – pracy w zespole, odpowiedzialności za powierzone zadania, terminowości. Kształci kompetencje kluczowe w zakresie: porozumiewania się, inicjatywności i przedsiębiorczości, uczenia się oraz kompetencji informatycznych. Uczniowie przystępując do projektu, powinni być zaopatrzeni w instrukcje, w których znajdą się informacje: temat projektu, cele, opis zadań, które należy wykonać, wykaz źródeł informacji (to nie tylko literatura czy zasoby Internetu, ale również osoby, czy instytucje mogące udzielić rzetelnej wiedzy), terminy konsultacji z nauczycielem, termin prezentacji projektu i możliwe formy prezentacji projektu oraz kryteria oceny projektu (przykładowe kryteria umieszczam w rozdziale dotyczącym oceniania).

Portfolio (lub e-portfolio):

Polega na gromadzeniu przez uczniów materiałów na wybrany temat. Uczniowie korzystają z różnych źródeł informacji, a zebrane wiadomości, kserokopie, zdjęcia czy ilustracje umieszczają w teczce lub w folderze komputerowym. Warto polecić uczniom aplikacje internetowe pomagające przygotować e-portfolio, np. <https://issuu.com> lub <https://www.storyjumper.com/>.

WebQuest:

Zbliżoną do projektu edukacyjnego metodą jest metoda WebQuest. Wykorzystuje ona TIK w procesie kształcenia. Uczniowie również samodzielnie zdobywają informacje, ale większość z nich pochodzi z Internetu. Również forma ostatecznej prezentacji efektów pracy powinna odnosić się do TIK, może to być np. strona WWW). WebQuest powinien posiadać dobrze przygotowaną instrukcję, warto skorzystać z gotowych wzorów dostępnych w internecie.

Metody kształtujące umiejętności uczenia się**Mapa mentalna:**

Mapa myśli jest dobrą metodą do zastosowania podczas lekcji powtórzeniowych lub przedstawienia złożonych zjawiska społecznych, gospodarczych, kulturowych. Uczy także uczniów nowego sposobu tworzenia notatki, ułatwiającego logiczne uporządkowanie wiedzy. Hasło główne stanowi najważniejszy element lekcji, od niego odchodzą kilka haseł pobocznych, do których z kolei przypisanych jest również po kilka haseł (pojęć, wydarzeń, postaci).

Rybi szkielet:

Inną metodą porządkowania i hierarchizowania informacji jest zastosowanie schematu rybiego szkieletu. W miejscu głowy ryby wpisane jest hasło główne, natomiast ości główne stanowią części tego problemu i od nich odchodzą kolejne ości zawierające stwierdzenia odnoszące się do szczegółowych zapisów wydarzeń, postaci, skutków. Rybi szkielet, podobnie jak mapa mentalna, sprawdza się podczas realizacji tematów, w których występuje wiele wątków, również podczas lekcji powtórzeniowych. Często metody łączone są z pracą w grupach, wówczas każda grupa opracowuje jedno zagadnienie.

Metody rozwijające kompetencje wielojęzyczności i społeczne**Debata „za i przeciw”:**

Debata „za i przeciw” to rodzaj dyskusji, w której stanowiska dyskutantów są spolaryzowane. Uczniowie są podzieleni na dwie grupy – zwolenników tezy dyskusji oraz ich przeciwników. Zadaniem uczniów jest odpowiednie dobranie argumentów oraz przedstawienie ich w wyznaczonym czasie. Debata różni się od zwykłej dyskusji większym zaangażowaniem emocjonalnym uczestników, ponieważ w zwykłej dyskusji jej uczestnik może zmienić zdanie pod wpływem argumentacji innej osoby, jego stanowisko nie musi być jednoznaczne.

Metoda ta pozwala „zabłysnąć” uczniom zdolnym. Wcześniejsze zapowiedzenie uczniom tematu oraz terminu debaty oraz podanie literatury i wskazówek dotyczących poszukiwania wartościowych informacji w Internecie ułatwi przygotowanie się do dyskusji.

Debata oxfordzka:

Metoda ta jest zbliżona do dyskusji „za” i „przeciw”. Podobnie jak w debacie „za i przeciw” w debacie oxfordzkiej istotne jest właściwe, a więc kontrowersyjne postawienie problemu. Możliwość jej zastosowania dotyczy więc tematów, w których istotny jest element oceny, a takich zapisów wymagań szczegółowych w podstawie programowej jest dość dużo (uczeń ocenia, dokonuje bilansu). Biorą w niej udział dwie grupy uczniów reprezentujące drużyny propozycji i opozycji – rozpatrujące problem z dwóch różnych punktów widzenia. Debatą kieruje marszałek (może to być nauczyciel). Jako pierwszy zabiera głos obrońca tezy debaty, potem przeciwnik. Czas każdego wystąpienia jest z góry określony i przestrzegany przez marszałka. Po wystąpieniach przedstawicieli obu grup w debacie mogą wziąć udział przedstawiciele publiczności, którym głosu (na przemian zwolennikom i przeciwnikom tezy) udziela marszałek. Debatę kończy głosowanie, w którym publiczność decyduje, czyje argumenty i sztuka retoryki bardziej ją przekonały. Głosowanie można też przeprowadzić dwukrotnie – na początku i na końcu debaty. Takie rozwiązanie pozwoli zauważyć, czy argumenty którejs ze stron były bardziej przekonujące dla publiczności.

Dyskusja punktowana:

Jest to rodzaj dyskusji, w której oprócz ściśle ocenianej wiedzy merytorycznej, ocenia podlega także postawa w trakcie dyskusji. Zasady punktowania muszą być dobrze znane, podobnie jak plan dyskusji (kolejność poruszanych zagadnień) i czas jej trwania (zasady oceny dyskusji umieszczam w części dotyczącej oceniania).

Lekcja odwrócona:

Istotą tego rozwiązania jest przygotowanie przez nauczyciela materiałów (najlepiej multimedialnych), z którymi uczniowie zapoznają się w domu, dostosowując tempo i metody pracy do swoich indywidualnych potrzeb. Z wiedzą zdobytą w ten sposób na lekcji uczniowie pracują w grupach i wykonują zadania przydzielone im przez nauczyciela. Więcej na temat lekcji odwróconej można znaleźć np. w tym artykule http://www.bc.ore.edu.pl/Content/897/T416_Lekcja+odwrocona.pdf [dostęp 03.06.2019 r.].

VI. OCENIANIE

Celem oceny jest określenie poziomu opanowania przez ucznia wiadomości i umiejętności. Ocenianiu powinna towarzyszyć informacja dla ucznia o tym, co opanował dobrze, a nad czym musi jeszcze popracować. Ocenianie sumujące, które dominuje w praktyce szkolnej nie spełnia wszystkich funkcji informacyjnych. Uczeń otrzymuje stopień wyrażony cyfrą. Pozostawiony bez komentarza, nie niesie ze sobą informacji dla ucznia, jak ma dalej pracować. Coraz więcej zwolenników zyskuje ocenianie kształtujące, które nastawione jest na to, jak pomóc uczniowi właściwie się uczyć i właściwie go oceniać. Zdaniem autorów publikacji będącej podsumowaniem międzynarodowych badań (Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, 2006, s. 46) kluczowymi elementami oceniania kształtującego są:

1. Ustanowienie kultury pracy w klasie zachęcającej do interakcji i wykorzystania narzędzi oceny.
2. Ustalenie celów uczenia się oraz śledzenie postępów poszczególnych uczniów w ich realizacji.
3. Stosowanie różnorodnych metod nauczania w celu zaspokojenia zróżnicowanych potrzeb uczniów.
4. Wykorzystanie różnych podejść do oceniania wiedzy uczniów.
5. Udzielanie informacji zwrotnej na temat osiągnięć uczniów oraz dostosowanie nauczania w taki sposób, aby spełniało określone potrzeby uczniów.
6. Aktywne zaangażowanie uczniów w proces uczenia się.

Wpisane w system oceniania kształtującego jest zaangażowanie ucznia nie tylko w proces zdobywania wiedzy, ale przede wszystkim umiejętności uczenia się, dokonywania samooceny. Ocenianie kształtujące modyfikuje proces nauczania/uczenia się i włącza w niego uczniów, pomaga uczniom zrozumieć sposób w jaki się uczą i wypracować własne strategie uczenia się. Elementem ułatwiającym zastosowanie zasad oceniania kształtującego jest sformułowanie kryteriów oceniania NaCoBeZU (na co będę zwracał uwagę). Na początku lekcji, wprowadzając nowy temat, nauczyciel określa kilka najważniejszych celów lekcji, podaje je uczniom. Element ten został zastosowany w scenariuszach dołączonych do tego programu nauczania.

Stosowanie zasad oceniania kształtującego nie zwalnia nauczyciela z obowiązku stosowania oceniania sumującego i opracowania przedmiotowego systemu oceniania. W dokumencie tym powinny znaleźć się informacje o szczegółowych wymaganiach edukacyjnych oraz sposobie sprawdzania i kryteriach oceniania osiągnięć ucznia. Każdy przedmiotowy system oceniania musi uwzględniać specyfikę szkoły i być zgodny z wewnątrzszkolnym systemem oceniania. Kryteria ocen zaproponowane w programie nauczania są dość ogólne.

Ocena celująca:

Uczeń posiada rozległą wiedzę historyczną, wykraczającą poza wymagania podstawy programowej, integruje wiedzę z historii z wiedzą z innych dziedzin, doskonale interpretuje źródła historyczne, buduje złożoną i problemową narrację historyczną, odnoszącą się do różnych aspektów epoki lub problemu historycznego. Uczeń wykonuje dodatkowe zadania, uczestniczy i osiąga sukcesy w szkolnych i pozaszkolnych konkursach i olimpiadach.

Ocena bardzo dobra:

Uczeń opanował wiadomości i umiejętności objęte podstawą programową, wykazuje zainteresowanie przedmiotem, wykorzystuje różne źródła wiedzy, interpretuje w sposób pełny różnorodne źródła historyczne, buduje narrację historyczną opartą na gruntownej wiedzy o wydarzeniach i łączeniu ich w logiczny ciąg przyczynowo-skutkowy, jest aktywny na lekcji i wykonuje dodatkowe zadania.

Ocena dobra:

Uczeń posiada niewielkie braki w zakresie wiedzy, umiejscawia w czasie i przestrzeni wydarzenia i procesy historyczne, poprawnie rozwiązuje zadania o pewnym stopniu trudności i wymagające opanowania umiejętności przewidzianych w podstawie programowej, pewną trudność sprawiają mu jedynie niektóre zadania, jest aktywny podczas zajęć lekcyjnych.

Ocena dostateczna:

Uczeń wykazuje przeciętne opanowanie materiału przewidzianego programem, wiedza jest wrywkowa i fragmentaryczna, ma trudność w ukazaniu wydarzeń w szerszym kontekście epoki i nie łączy wydarzeń w ciągu przyczynowo-skutkowe, przy pomocy nauczyciela poprawnie wykonuje trudniejsze zadania, samodzielnie interpretuje łatwe źródła, buduje krótką narrację historyczną, aktywność na lekcji jest sporadyczna.

Ocena dopuszczająca:

Uczeń wykazuje spore luki w wiadomościach objętych programem, ale jest w stanie je uzupełnić, przy pomocy nauczyciela wykonuje zadania związane z umiejętnościami określonymi w podstawie programowej, jest bardzo mało aktywny na lekcji, ale wykazuje chęć poprawy swoich osiągnięć.

Ocena niedostateczna:

Luki w wiadomościach posiadanych przez ucznia są trudne do uzupełnienia, uczeń notorycznie nie przygotowuje się do lekcji, nie rozumie i nie potrafi wykonać prostych zadań nawet przy pomocy nauczyciela, odznacza się brakiem systematyczności i chęci do nauki oraz biernością na lekcji.

Propozycje ocen mogą być zbieżne z poziomem wymagań wg zasad pomiaru dydaktycznego: konieczny (2), podstawowy (3), rozszerzający (4), dopełniający (5) i wykraczający (6).

Narzędzia sprawdzania osiągnięć uczniów

W przedmiotowym systemie oceniania powinny się również znaleźć informacje dotyczące metod sprawdzania wiedzy uczniów i znaczenia poszczególnych kategorii ocen. Stosując zasady pedagogiki pragmatyzmu, należy odpowiednią wysoką wagę nadać tym ocenom, które są wynikiem twórczej pracy uczniów (prezentacje, udział w dyskusji, wypracowanie, przygotowanie materiałów edukacyjnych dla innych uczniów).

Przy konstruowaniu wymagań, które trzeba spełnić, aby otrzymać określoną ocenę oraz testów nauczyciel może zastosować opracowane kryteria celów taksonomicznych. Wyglądają one następująco: (E. Chorąży, D. Konieczka-Śliwińska, S. Roszak, 2008, s. 100).

Kategoria A (zapamiętywanie) oznacza znajomość terminów, faktów, procesów i przyczyn. Odpowiednie do sprawdzenia tej kategorii będą następujące czasowniki operacyjne: nazywa, wymienia, identyfikuje, rozpoznaje, definiuje.

Kategoria B (rozumienie) to znajomość zasad, związków przyczynowo-skutkowych, norm, zasad postępowania, wykonywania określonych czynności i działań. Czasowniki operacyjne odpowiadające tej kategorii to: dobiera, streszcza, wyjaśnia, ilustruje, wyróżnia/rozróżnia, porządkuje.

Kolejne dwie kategorie odnoszą się do umiejętności. Kategoria C to stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych i odpowiadają jej czasowniki operacyjne: charakteryzuje, klasyfikuje, określa, porównuje, przekonuje, rozwiązuje, krytykuje, stosuje, projektuje, bada, rozwiązuje.

Kategoria D to stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych. Można ją wprowadzić przy pomocy czasowników operacyjnych: analizuje, dowodzi, ocenia, wykrywa, proponuje, planuje, formułuje, uogólnia.

Kategoria E obejmuje postawy i przekonania, a więc uczestnictwo w działaniach i podejmowanie działań. Odpowiadają jej przykładowe czasowniki operacyjne: stosuje zasady, ustosunkowuje się, przejawia, wartościuje, dąży.

Przygotowując testy sprawdzające wiedzę uczniów, warto także podczas lekcji formułować pytania w ten sposób, aby sprawdzać przede wszystkim stosowanie wiedzy w sytuacjach typowych i problemowych (kategoria C i D) oraz postawy uczniów (umiejętności oceny, wartościowania, uzasadniania poglądów i opinii).

W testach mogą występować różne rodzaje zadań. Najczęściej w arkuszach egzaminacyjnych pojawiają się zadania:

- typu prawda/fałsz, w których uczeń decyduje, czy stwierdzenia są prawdziwe czy fałszywe tzw. wielokrotnego wyboru – z kilku propozycji uczeń wybiera jedną

odpowieź. Pozostałe możliwości (dystraktory) powinny być pozornie prawidłowe, zbliżone tematycznie i/lub chronologicznie do prawidłowej odpowiedzi;

- zadania „z luką” – w wolne miejsce uczeń wpisuje właściwe słowo (lub datę);
- zadania krótkiej odpowiedzi – jedno lub kilkudzaniowe;
- zadania rozszerzonej odpowiedzi – to najczęściej wypracowanie, w którym uczeń buduje dłuższą narrację historyczną.

Ważnym elementem testów są zadania z wyposażeniem, czyli źródłami różnego typu. To głównie one pozwalają sprawdzić stosowanie przez uczniów zdobytej wiedzy (kategorie taksonomiczne C i D). Warto również przygotować narzędzia, które będą służyć ocenie postępów uczniów w procesie uczenia się, zdobywania kompetencji kluczowych przydatnych na rynku pracy. Takim narzędziem mogą być kryteria oceny przygotowanych przez uczniów projektów, prezentacji, udziału w dyskusji. Przykładem może być dyskusja punktowana, której przykładowy arkusz jest znany w literaturze w różnych wariantach (M. Bieniek, 2007, s. 165).

Kryteria oceny		Uczestnicy dyskusji					
		1	2	3	4	5	6
Prezentacja informacji opartej na faktach	+ 3 pkt						
Zajęcie konkretnego stanowiska w omawianej kwestii	+ 2 pkt						
Wskazywanie różnic i/lub podobieństw	+ 2 pkt						
Komentarz do informacji lub jej uzupełnienie	+ 1 pkt						
Zwrócenie uwagi na błąd	+ 1 pkt						
Wypowiedź nie na temat, nieprzestrzeganie planu	- 2 pkt						
Rozpoczęcie dyskusji	+ 1 pkt						
Dodanie nowego wątku do dyskusji	+ 1 pkt						
Wciągnięcie do dyskusji osoby, która jeszcze się nie wypowiedziała	+ 1 pkt						
Przerywanie innym, przeszkadzanie w dyskusji	- 3 pkt						
Monopolizowanie dyskusji (np. wypowiedź powyżej 30 sekund)	- 2 pkt						
Atak osobisty	- 3 pkt						
Ogółem punktów							
Ocena uzyskana przez ucznia							

Można przygotować również jasne dla uczniów kryteria oceny prezentacji, projektu edukacyjnego. Zastosowanie ich podczas całego cyklu kształcenia umożliwi połączenie zalet oceniania kształtującego oraz sumującego – uczeń oprócz oceny wyrażonej cyfrą otrzyma informacje wspierające jego rozwój. Przykładowa karta oceny prezentacji uczniowskiej:

- dobór wiarygodnych źródeł informacji, merytoryczne opracowanie wyczerpujące temat (od 0 do 6 pkt);
- sposób przedstawienia prezentacji (uczeń powinien mówić, nie czytać tekst, mieć kontakt ze słuchaczami, odpowiednio dobrać ilość tekstu oraz ilustracji, przestrzegać czasu prezentacji) (od 0 do 6 pkt);
- strona estetyczna prezentacji (od 0 do 3 pkt).

Ocena projektu uczniowskiego:

Możliwości kryteriów oceny projektu uczniowskiego jest wiele, każdy nauczyciel może stworzyć takie kryteria. Ważne jest, aby znali je uczniowie w momencie przystępowania do pracy nad projektem. Przykładowa propozycja oceny projektu (Chorąży, Konieczka-Śliwińska, Roszak, 2008, s. 155).

Grupa		
Temat projektu:		
Termin prezentacji		
Etap prezentacji	Umiejętności	Ocena
Formułowanie tematu	Precyzyjne sformułowanie, jasno określone cele	
Zbieranie i opracowywanie materiałów	Selekcja informacji; Krytyczna ocena informacji; Przetworzenie informacji;	
Prezentacja	Wykorzystanie czasu prezentacji; Zainteresowanie innych uczniów; Sposób mówienia; Wykorzystanie materiałów wizualnych;	
Praca w grupie	Udzielanie sobie informacji; Podejmowanie decyzji; Wzajemne słuchanie się; Rozwiązywanie konfliktów; Samoocena wykonanej pracy;	

Kryteria oceny odpowiedzi ustnej:

Nauczyciel może również zastosować kryteria oceny odpowiedzi ustnej. Poprawność merytoryczna od 0 do 6 pkt.

Samodzielność odpowiedzi (bez pytań wspomagających ze strony nauczyciela) od 0 do 3 pkt.

Stosowanie pojęć i terminologii historycznej od 0 do 3 pkt.

Poprawność językowa, kultura wypowiedzi od 0 do 3 pkt.

Suma punktów jest podliczana i ocena jest wystawiana wg kryteriów oceny prac pisemnych.

VII. EWALUACJA PROGRAMU NAUCZANIA

Ewaluacja programu nauczania przeprowadzana jest w 3 etapach: po opracowaniu programu, a przed jego wdrożeniem należy dopasować program do specyfiki szkoły (szkolnego zestawu programów nauczania, bazy dydaktycznej, poziomu edukacyjnego poszczególnych klas). W ewaluacji może brać udział zespół przedmiotowy.

Drugim etapem jest ewaluacja kształtująca, czyli zmiany wprowadzane podczas realizacji programu nauczania. Są one motywowane wnioskami z poziomu osiągnięć uczniów w realizacji celów ogólnych i szczegółowych. Na tym etapie mogą być również stosowane arkusze obserwacji zajęć dotyczące np. kształcenia umiejętności kluczowych albo ogólnych. Szczególnie zmiany mogą podlegać procedury osiągania celów edukacyjnych. W wyniku tej ewaluacji można wprowadzić zmiany lub zaniechać realizacji programu. Pomocne w realizacji ewaluacji kształtującej mogą być ankiety przeprowadzane wśród uczniów co semestr lub co rok. Ankieta ewaluacyjna wypełniana jest przez uczniów anonimowo, stwierdzenia w niej zawarte są oceniane w skali od 5 do 1, w której poszczególne cyfry oznaczają określenia zdecydowanie tak/tak/ raczej tak/nie wiem/raczej nie/nie/zdecydowanie nie.

Kryterium	Zdecydowanie tak	Tak	Nie wiem	Nie	Zdecydowanie nie
Czy nauczyciel przedstawił kryteria oceniania?					
Czy są one dla Ciebie jasne?					
Czy są stosowane?					
Czy są sprawiedliwe?					
Czy nauczyciel na każdej lekcji przedstawia w jasny sposób cele lekcji?					
Czy sprawdziany odpowiadają temu, czego uczysz się podczas lekcji i w domu?					
Czy stosowane metody pracy na lekcji są dla Ciebie zrozumiałe i atrakcyjne?					
Czy podczas pracy samodzielnej nauczyłeś się nowych umiejętności?					

Czy otrzymujesz od nauczyciela wystarczające wsparcie w zdobywaniu wiedzy?					
Co chciałbyś/chciałabyś zmienić w pracy na lekcjach?					

Ankieta celowo nie przewiduje specjalnych pytań dla uczniów ze SPE, aby w żaden sposób nie stygmatyzować tej grupy. Natomiast niektóre pytania tej ankiety (szczególnie ostatnie) stwarzają możliwość odpowiedzi uczniom ze SPE.

Ostatni etap to ewaluacja podsumowująca. Ocena programu następuje w oparciu o umiejętności, jakie wykazują uczniowie pod koniec okresu kształcenia (np. test diagnostyczny). Można również przygotować ankietę uwzględniającą postawy i przekonania uczniów, ale moim zdaniem nie powinna ona dotyczyć jedynie lekcji historii, a programu wychowawczego szkoły.

BIBLIOGRAFIA

- Bieniek Maria, *Dydaktyka historii. Wybrane zagadnienia*, UWM, Olsztyn 2007.
- Chorąży Ewa, Konieczka-Śliwińska Danuta, Roszak Stanisław, *Edukacja historyczna w szkole. Teoria i praktyka*, PWN, Warszawa 2008.
- Kwieciński Zbigniew, Śliwerski Bogdan (red.), *Pedagogika*, PWN, Warszawa 2006.
- Komorowska Hanna (1995), *Konstrukcja, realizacja i ewaluacja programu nauczania*, IBE, Warszawa 1995.
- Maternicki Jerzy, Majorek Czesław, Suchoński Adam (1994), *Dydaktyka historii*, PWN, Warszawa 1994.
- Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, *Ocenianie kształtujące. Doskonalenie kształcenia w szkole średniej*, tłum. A. Grabowska, Ł. Pietrączuk, OECD, 2006.

Doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, nauczyciel dyplomowany z 19-letnim stażem pracy (II LO w Elblągu), redaktor i współautor materiałów dydaktycznych, laureatka konkursu ORE na najlepszy program nauczania w 2012 roku (IV etap edukacyjny – historia w zakresie rozszerzonym).

Autorka: *Tolerowani nie lubiani. Katolicy w Elblągu w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku*, Warszawa 2009, wydawnictwo Neriton.

Współautorka: *Wczoraj i dziś. Klasa 8. Historia. Zeszyt ćwiczeń. Szkoła podstawowa oraz Książek Nauczyciela i e-testów do historii* wydawnictwa Nowa Era.